

การจัดการเรียนการสอนศิลปะโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัชรินทร์ จูตติอดิษฐ์ *

บทนำ

หากกล่าวว่าภูมิปัญญาไทยคือรากฐานของความเป็นไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็คือรากฐานหลักแห่งภูมิปัญญาไทย เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความหลากหลายของความรู้ในสังคมไทย ทั้งที่อยู่ในตัวคน ชุมชน ธรรมชาติ และวัฒนธรรมที่ท้องถิ่นสามารถนำมาปรับใช้และแก้ไขปัญหา อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ที่ทำให้เกิดปัญหาการรับอิทธิพลของสังคมตะวันตกเข้าสู่สังคมไทย อย่างมากมายจนเป็นภัยคุกคามต่อวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของสังคมไทย ด้วยเหตุดังกล่าวพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 7 จึงได้กล่าวถึงการส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยว่า ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึก ให้มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ดังนั้นในหลักสูตร การศึกษาทุกระดับจึงได้กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยหลักสูตร แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ มาตรฐานการเรียนรู้ ศ. 1.2 ดังนี้ “เรียนรู้ความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเห็นคุณค่า งานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล” นอกจากนี้ ในหลักสูตร สาขาวิชาศิลปศึกษาระดับอุดมศึกษา ได้มีการเปิดสอนรายวิชาที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในสถาบันหลายแห่งเช่นกัน โดยใช้ชื่อวิชาที่แตกต่างกัน อาทิ วิชาภูมิปัญญาด้านศิลปะไทย ในคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิชาภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการออกแบบหัตถกรรม ในคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น และวิชาศิลปะพื้นบ้านภาคใต้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นต้น

ด้วยเหตุที่ศิลปะได้รับการยอมรับว่าเป็นกลุ่มรายวิชาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ พึงประสงค์ ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กทุกด้าน ทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมคุณค่าของ ความเป็นมนุษย์ และศิลปะมีบทบาทสำคัญต่อวิถีทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่เป็นอยู่ในสังคมตั้งแต่อดีต ปัจจุบันจนถึงอนาคต จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีอยู่ มากมายในทุกภูมิภาคของประเทศไทย โดยการใช้องค์ความรู้ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้หรือทรัพยากรด้านสื่ การเรียนการสอนที่สำคัญของรายวิชาศิลปะ ซึ่งเป็นการประหยัดงบประมาณในการทำสื่อการเรียนการสอน และยังเป็นให้ผู้เรียนได้เกิดประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยตามที่กำหนด ไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาอีกด้วย แต่ปัญหาที่พบจากการจัดการเรียนการสอนศิลปะในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนยังมีน้อย ครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจในการ จัดการเรียนการสอนที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ รวมถึงขาดระบบข้อมูลและแหล่งเรียนรู้ทางด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น (สน วัฒนสิน, 2544) และเป็นปัญหามากขึ้นในครูผู้สอนศิลปะจำนวนมากโดยเฉพาะผู้สอน ในโรงเรียนขนาดเล็กตามชนบทที่ห่างไกลที่ไม่ได้จบวุฒิศิลปศึกษา ไม่ได้มีความรู้โดยตรงเกี่ยวกับการเรียน การสอนศิลปะ แต่จำเป็นต้องสอนเพราะขาดแคลนครู (อรรถศักดิ์ อารังเลิศฤทธิ์, 2550)

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” ซึ่งอาจเป็น บุคคล กิจกรรม สถานที่ที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งให้ประสบการณ์แก่ประชาชนได้ ดังนั้น แหล่งเรียนรู้ ในชุมชนอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการ เรียนรู้ หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบ แตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอน โดยเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการสร้าง ลักษณะนิสัยแห่งการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม ทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ แนวคิดใหม่ หรือ มีมุมมองใหม่ได้ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ปราชญ์ ชาวบ้าน ช่างฝีมือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ศูนย์การศึกษาในชุมชนศาสนสถาน พิพิธภัณฑ์ แหล่งผลิตศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี เป็นต้น

องค์ประกอบของการเรียนรู้โดยใช้แหล่ง เรียนรู้เป็นฐาน (ศิริพร ทวีชาติ, 2545) ได้แก่

1. วิธีการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ เน้นแรงจูงใจภายในของผู้เรียน และบทบาท ที่ปรึกษาหรือผู้อำนวยการความสะดวก การทำงานเป็นทีม การเรียนรู้ร่วมกัน การร่วมมือในการสอน
2. กระบวนการคิด เน้นความสามารถด้าน สารสนเทศ ได้แก่ การเข้าถึงความรู้ การประเมินความรู้ และการสร้างความรู้
3. แหล่งข้อมูล ประกอบด้วย เนื้อหาความรู้ แหล่งข้อมูลที่มีความหลากหลาย พื้นที่ใช้ในการเรียน ที่หลากหลาย เทคโนโลยี

ภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า wisdom ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ (เหม องชัย, 2542) ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้านที่ใช้ในการ แก้ปัญหาชีวิต ปรับตัวหรือดำเนินชีวิตในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทาง

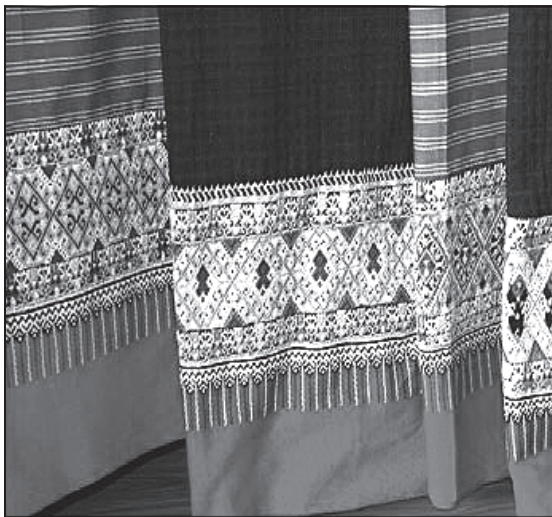
สังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา ให้เหมาะสมกับยุคสมัยแต่ละยุค ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นใดเฉพาะท้องถิ่นหนึ่ง อาจเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด จึงมีชื่อเรียกได้ หลายอย่าง เช่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ทรัพยากรท้องถิ่น แหล่งความรู้ท้องถิ่น หรือแหล่ง วิทยาการในชุมชน เป็นต้น (ประสงค์ ลินเดช และ คณะ, 2547)

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. คติความคิด ความเชื่อ หลักการ ที่เป็น พื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมสืบทอด กันมา
 2. ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นแบบแผนการดำเนินการปฏิบัติสืบทอด กันมา
 3. การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ยึด ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย
 4. แนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยี สมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพล ของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 4 ประเภทนี้ ปรากฏ ให้เห็นในเรื่องของการประกอบอาชีพ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ และทางด้านการอบรม สั่งสอน ซึ่งถ่ายทอดให้คนรุ่นหลัง ๆ ที่ยังปรากฏอยู่ จนทุกวันนี้

แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงหมายถึง “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ และประสบการณ์ทั้งหลายของ ชาวบ้าน ที่ใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต ปรับตัวหรือดำเนิน ชีวิต อาจเป็น บุคคล กิจกรรม สถานที่ที่มีอยู่ในชุมชน หรือท้องถิ่นที่ให้ประสบการณ์ในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอน ในโรงเรียนที่มีครูเป็นผู้สอน เป็นการจัดการเรียน การสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และการสร้าง ลักษณะนิสัยแห่งการเรียนรู้ ให้เป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต

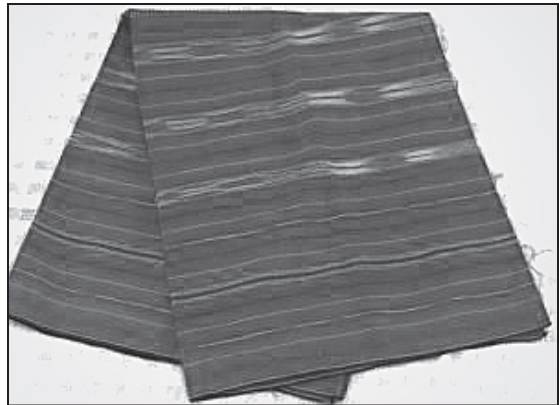
ประเทศไทยเป็นประเทศที่ได้รับการยกย่องว่ามีศิลปะ วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามแต่ละภูมิภาค ซึ่งเกิดจากวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในแต่ละท้องถิ่น เกิดเป็นองค์ความรู้ที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ทางด้านศิลปะก็มีการสร้างสรรค์ผลงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นเช่นกัน เช่น การทำร่มที่จังหวัดเชียงใหม่ การทำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ที่จังหวัดนครราชสีมา การทำโองม้งกรที่จังหวัดราชบุรี การทำเครื่องถมที่จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือการทำบาตรพระที่กรุงเทพมหานคร เป็นต้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้มีอยู่มากมายทั่วทุกหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและจังหวัดในประเทศไทย แม้เป็นงานศิลปะประเภทเดียวกัน ในภูมิภาคเดียวกัน ก็ยังมีรายละเอียดหรือกรรมวิธีในการสร้างสรรค์งานที่แตกต่างกันไป เช่น การทอผ้า พื้นเมืองของภาคเหนือ มีผ้าไทยวนหรือโยนกของกลุ่มไทยวน บริเวณจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ผ้าไทลื้อ จังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน ผ้าฝ้ายทอมือของบ้านไร่ไผ่งาม ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ผ้าทอมือของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น ม้ง เย้า มูเซอ อีเก้อ แม้ว ลีซอ ผ้าทอมือชนกลุ่มน้อย เช่น กะเหรี่ยง ไทใหญ่ ลื้อ ลัวะ มอญ เป็นต้น

ภาพที่ 1 ผ้าขึ้นไทยวน อำเภอแม่แจ่ม

ที่มา: วัฒนธรรมไทยวน

http://kobfa.pht/?page_id=16

ภาพที่ 2 ผ้าขึ้นกะเหรี่ยง

ที่มา: ผ้าและอัญมณีไทย

<http://thaiunique.wordpress.com>

ในการศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาด้านศิลปะ สามารถแบ่งแหล่งเรียนรู้ออกเป็น 4 ประเภท (วัชรินทร์ ฐิตอดิษฐ์, 2550) ดังนี้

1. สถานที่ ทั้งสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น และสถานที่ธรรมชาติ ได้แก่ โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ วัด วัง ตลาด ร้านขายของ โรงงาน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ ศูนย์วัฒนธรรม ห้องสมุด โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า วนอุทยาน อุทยานแห่งชาติ ป่าไม้ ฯลฯ

2. วัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้ ได้แก่ เครื่องมือประกอบอาชีพ สิ่งของเครื่องใช้ เช่น เครื่องทอผ้า เครื่องมือดักจับสัตว์น้ำ เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ

3. สื่อสิ่งพิมพ์และเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้แก่ หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซีดีรอม วีดีทัศน์ ภาพสไลด์ โปรแกรมสำเร็จรูป ฯลฯ

4. บุคคลรวมทั้งวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ และกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ทรงภูมิ ช่างฝีมือ ศิลปิน ครู อาจารย์ นักวิชาการ พระ ผู้นำชุมชนการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น ชุมชน ตลาด ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาของแต่ละชุมชน การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

การจัดการเรียนการสอนศิลปะโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

แม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับศิลปะจะมีจำนวนมากมาย แต่จากงานวิจัยของ (สน วัฒนสิน, 2544) เรื่อง การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า สิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุดของครูศิลปศึกษาในการจัดการเรียนการสอนศิลปะโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ เรื่องการเรียนการสอน เนื่องจากขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่ครูศิลปศึกษาต้องอาศัยทั้งความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ในเรื่องของการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาเรื่องศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้อาจพบมากขึ้นในครูผู้สอนที่ไม่ได้จบวุฒิศิลปศึกษา จึงไม่ได้มีความรู้โดยตรงเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจึงควรเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กิจกรรมและประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียนควรเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติด้วยตนเอง จนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และปรับบทบาทของครูจากผู้สอน เป็นผู้อำนวยความสะดวกช่วยเหลือ ชี้แนะ สนับสนุน และเอาใจใส่ผู้เรียนให้ได้เรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการด้วยวิธีการสอนที่เหมาะสมการจัดการเรียนการสอนในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย จึงควรให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์ตรง โดยเฉพาะการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นของตน แต่เนื่องจากแหล่งเรียนรู้มีจำนวนมากและมีความหลากหลาย ความเหมาะสม ความน่าเชื่อถือและคุณค่าที่แตกต่างกัน ดังนั้นครูผู้สอนต้องมีการสำรวจแหล่งเรียนรู้ เลือกประเมินแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับ

รายวิชาทั้งในเรื่ององค์ความรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ คุณค่าที่ได้รับจากแหล่งเรียนรู้ นั้น ๆ เป็นต้น และประสานงานในการออกไปศึกษานอกสถานที่อย่างใด ทุกครั้ง หากครูผู้สอนเลือกแหล่งเรียนรู้ได้ดี มีความเหมาะสม จะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ทำให้ผู้เรียนสามารถใช้ความรู้ เจตคติ และเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ หลังจากนั้นจึงจัดทำข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นของโรงเรียน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในรูปแบบของการสอนในชั้นเรียน การส่งนักเรียนไปฝึกปฏิบัติงานกับเจ้าของภูมิปัญญา หรือโดยการถ่ายทอดความรู้จากเจ้าของภูมิปัญญาผ่านครูผู้สอน เป็นต้น

สำหรับการกำหนดการเรียนรู้ศิลปะจากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของครูผู้สอน ต้องมีความเข้าใจในจุดมุ่งหมายของการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้แต่ละแห่งที่มีลักษณะแตกต่างกัน จากการสำรวจแหล่งเรียนรู้ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลแต่ละครั้งให้ชัดเจน ซึ่งผู้เขียนขอเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับการจัดการเรียนรู้ศิลปะจากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด DISCIPLINE-BASED ART EDUCATION หรือ DBAE (Getty Center for Education in the Arts, 1995) ดังนี้

แนวคิด DISCIPLINE-BASED ART EDUCATION (DBAE)

DISCIPLINE-BASED ART EDUCATION หรือ DBAE เป็นแนวคิดในการเรียนรู้ศิลปะที่วางศิลปศึกษาในสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้แก่ผู้เรียนทุกระดับการศึกษา เป้าหมายของ DBAE คือ การพัฒนาความสามารถในความเข้าใจและซาบซึ้ง เห็นคุณค่าศิลปะของผู้เรียน (มะลิฉัตร เอื้ออานันท์, 2545) สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในประเทศไทยหลายแห่งได้นำแนวคิดนี้มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรศิลปศึกษา Smith

(2002) อธิบายว่าแนวคิด DBAE คือวิธีการเรียนรู้ศิลปะเพื่อเข้าใจถึงบริบทของศิลปะที่มีต่อมนุษย์ในการศึกษาทางด้านศิลปะที่มีคุณค่าต่อสังคม และบริบทอื่นๆที่แวดล้อมอยู่ โดยการบูรณาการองค์ความรู้ 4 แกนเป็นแกนในการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ ศิลปะปฏิบัติ สุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ และศิลปะวิจารณ์ ด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้ ซึ่งครูผู้สอนสามารถประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมด้วยวิธีต่าง ๆ ที่มีความสอดคล้องกับการเรียนรู้ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจโดยรวมในศิลปะประเภทต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง แนวคิด DBAE สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนศิลปะในทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา โดยการบูรณาการองค์ความรู้ศิลปทั้ง 4 แกนในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งครูผู้สอนจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้แต่ละครั้งหรือวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมให้ชัดเจนว่าสิ่งที่ครูต้องการให้ผู้เรียนได้รับจากการสอนคืออะไร และกำหนดองค์ความรู้หลักในการสอน เช่น ต้องการฝึกทักษะการเขียนภาพด้วยสีน้ำ ครูจะสอนโดยเน้นความรู้เกี่ยวกับศิลปะปฏิบัติ ขณะเดียวกันก็มีการบูรณาการความรู้เกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ และศิลปะวิจารณ์ในการสอนด้วย

แนวทางในการจัดการเรียนการสอนศิลปะ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวคิด DBAE ทั้ง 4 แกน ได้แก่

ศิลปะปฏิบัติ (Art Production) เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างผลงานศิลปะ และองค์ประกอบต่าง ๆ ในการสร้างงาน เช่น วัสดุอุปกรณ์ องค์ประกอบศิลป์ การแสดงออก เป็นต้น มีความแตกต่างจาก การสอนศิลปะปฏิบัติทั่วไป คือ เป็นการสอนโดยการบูรณาการองค์ความรู้อื่น ๆ อีก 3 แกน ได้แก่ สุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ และศิลปะวิจารณ์เข้าด้วยกัน โดยใช้ผลงานศิลปะเป็นหลัก เช่น การออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ด้วยการให้ผู้เรียนศึกษา

ศิลปะพื้นบ้านในอดีตซึ่งมีการสืบทอดและพัฒนา รูปแบบตามบริบทมาถึงปัจจุบัน นำมาเปรียบเทียบกับเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบ และผลิตผลงานที่พัฒนามาจากศิลปะพื้นบ้านเดิม เป็นการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่เน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติงานศิลปะด้วยตนเอง โดยมีการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจความเป็นมาของผลงาน การเลือกใช้วัสดุ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงศิลปะในบทบาทของผู้ผลิตงานศิลปะได้ง่ายขึ้น การนำเอาแนวคิด DBAE ด้านศิลปะปฏิบัติมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่น ขยายกรณีศึกษา การสอนศิลปะปฏิบัติ จากงานวิจัยเรื่อง การศึกษาระบบการสร้างสรรคงานจิตรกรรมไทยพุทธประวัติวัดสะอาดโนนงาม (วัชรินทร์ ฐิตอดิศักดิ์, 2555) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนจิตรกรรมไทย ของสาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และฝึกทักษะด้านจิตรกรรมไทยจากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนอกเหนือจากการศึกษาในชั้นเรียน กระบวนการขั้นตอนก่อนการลงมือปฏิบัติงานเขียนจิตรกรรมฝาผนังจริง คือ การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังอีสานจากวัด และการสัมภาษณ์ ก่อนปฏิบัติการเขียนภาพจากพื้นที่จริง ผู้เรียนจะทำการศึกษาข้อมูลทั่วไปของภาคอีสานก่อน ในเรื่องเกี่ยวกับสภาพทั่วไป ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนในท้องถิ่น และงานจิตรกรรมฝาผนัง จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ ตำรา รายงาน งานวิจัย เว็บไซต์ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้น หลังจากนั้นจึงลงพื้นที่เพื่อศึกษาจิตรกรรมฝาผนังของวัดในท้องถิ่น ได้แก่ สิมวัดสระบัวแก้ว วัดไชยศรี และวัดสนวนวาริพัฒนามาราม เกี่ยวกับรูปแบบของจิตรกรรมฝาผนังอีสาน ทั้งในเรื่องราวที่เขียน วิธีการเขียน การจัดองค์ประกอบ การใช้สี การสอดแทรกวิถีชีวิตชาวบ้านและประเพณีต่าง ๆ ในภาพเขียน เป็นต้น และการเก็บข้อมูลจากแหล่งที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการ

สัมภาษณ์เจาะลึก กับผู้นำชุมชน ผู้อาวุโสในท้องถิ่น พระ ครูอาจารย์ ตัวแทนผู้ปกครอง และประชาชนในชุมชน ในเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น และเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและสังคมในแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่นซึ่งจะช่วยให้ปฏิบัติงานเขียนได้ดียิ่งขึ้น

ภาพที่ 3 การศึกษาภาพจิตรกรรมหรืออุปแต้มบนฝาผนังด้านนอกของสิมวัดสระบัวแก้วนียมใช้โทนสีฟ้า

ภาพที่ 4 การศึกษาการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดไชยศรี นิยมวาดเต็มพื้นที่ว่างทั้งหมด

ภาพที่ 5 การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดสนวนวารีพัฒนาราม เรื่องเวสสันดรชาดก ภาพซูก ข่ายเพราจะตะกละ แสดงให้เห็นถึงการแต่งกายของชาวบ้าน และบ้านเรือนอีสาน

ภาพที่ 6 การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดสนวนวารีพัฒนาราม แสดงให้เห็นลักษณะบ้านเรือนอีสาน

ภาพที่ 7 นิสิตฝึกปฏิบัติการเขียนภาพจากสถานที่จริงด้วยความตั้งใจ

ภาพที่ 8 การประชุมเพื่อแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาจากการปฏิบัติงาน

ในการฝึกปฏิบัติงาน นอกเหนือจากการเน้นศิลปะปฏิบัติเป็นหลักโดยการเขียนภาพจิตรกรรมแล้ว ยังเป็นการบูรณาการในเรื่องประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และศิลปะวิจารณ์ สิ่งที่คุณเรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ประวัติความเป็นมาของชุมชน ท้องถิ่น วัด วิถีชีวิตของชาวบ้าน งานบุญ ประเพณีต่าง ๆ ได้รับรู้เกี่ยวกับความงามหรือสุนทรียศาสตร์ของศิลปะพื้นบ้าน ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องการเขียน

ภาพที่ 9 จิตรกรรมฝาผนังวัดสะอาดโนนงาม

ภาพจิตรกรรม หรือศิลปะวิจารณ์ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่บูรณาการแนวคิดทั้ง 4 แกนเข้าด้วยกัน ผลจากการที่ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะในการเขียนภาพจิตรกรรมไทยบนฝาผนัง เทคนิควิธีการเขียนภาพ การแก้ปัญหาในการทำงาน เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความภูมิใจ ความรัก และความตระหนักถึงคุณค่าของศิลปะไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นการเรียนรู้ศิลปะโดยอาศัยประสบการณ์ทางศิลปะเป็นแนวคิดสำคัญในการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับความงาม ความซาบซึ้งในคุณค่าของความงามที่สามารถรับรู้ได้ด้วยการสัมผัส การจัดการเรียนรู้ศิลปะเพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์สุนทรียะนั้น โดยการให้เข้าร่วมทำงานศิลปะจากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีชุมชน แหล่งผลิตและจำหน่ายผลงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ศูนย์การเรียนรู้ด้านศิลปหัตถกรรมของชุมชน เป็นต้น การทำงานศิลปะโดยการเรียนรู้จากผลงานที่มีคุณค่าอย่างหลากหลาย จะทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของศิลปะที่สามารถนำไปใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านต่างๆของชีวิตได้จากงานวิจัยของธาริน กลิ่นเกสร (2554) เรื่อง ผลของการส่งเสริมประสบการณ์ทางสุนทรียะผ่านกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์ศิลปะที่มีต่อสุนทรียภาพของนักเรียน

ประถมศึกษา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการส่งเสริมประสบการณ์ทางสุนทรียะผ่านกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์ศิลปะที่มีต่อสุนทรียภาพของนักเรียนประถมศึกษา และศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้วิชาศิลปศึกษาในพิพิธภัณฑ์ศิลปะ โดยใช้แนวทางการบูรณาการการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย และจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักสูตรศิลปศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตัวอย่างกิจกรรม เช่น กิจกรรมเส้นทางสู่พิพิธภัณฑ์ศิลปะ เป็นการเตรียมความพร้อมผู้เรียนในการศึกษานอกสถานที่ในพิพิธภัณฑ์ศิลปะ กิจกรรมสำรวจโลกพิพิธภัณฑ์ศิลปะ 1 เป็นการนำนักเรียนชมผลงานศิลปะและทำกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์ศิลปะ กิจกรรมวาดอย่างศิลป์ เป็นการให้นักเรียนสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของตนเอง วาดภาพต่อเติมจินตนาการจากภาพผลงานของศิลปิน เป็นต้น ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีระดับพัฒนาการสุนทรียภาพที่มีต่อผลงานศิลปะหลังเรียนผ่านกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์ศิลปะสูงกว่าก่อนเรียน

หลักการสำคัญที่ผู้สอนควรคำนึงถึงในการจัดกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์คือ การประยุกต์และบูรณาการความหลากหลายทางทรัพยากรของพิพิธภัณฑ์มาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมสำหรับการจัดกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์ศิลปะ ซึ่งครูศิลปศึกษาสามารถประยุกต์ใช้การจัดการกิจกรรมศิลปะด้วยการใช้ทรัพยากรที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะภายในชุมชนหรือท้องถิ่นนอกเหนือจากพิพิธภัณฑ์ศิลปะ เช่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ศูนย์การเรียนรู้ด้านศิลปหัตถกรรมของชุมชน เป็นต้น ในการเรียนรู้สุนทรียศาสตร์ มีการบูรณาการประวัติศาสตร์ศิลป์ ศิลปะปฏิบัติ และศิลปะวิจารณ์ ที่นำไปสู่การพัฒนาสุนทรียภาพของผู้เรียน

ภาพตัวอย่างจากกิจกรรมวาดอย่างศิลป์
ที่มา: ธาริน กลิ่นเกสร, 2554.

ภาพที่ 10 ผู้สอนนำนักเรียนเข้าชมนิทรรศการ
การต่อสู้แบบล้านนาที่หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพ
มหานครและเตรียมอุปกรณ์การสาธิต

ภาพที่ 11 ศิลปินไทยล้านนาสาธิตวาดภาพ เกี่ยวกับนักรบล้านนา
ให้นักเรียนดู

ภาพที่ 12 - 13 นักเรียนวาดภาพนักรบล้านนาตามจินตนาการตนเอง

ภาพที่ 14 - 15 ผลงานสร้างสรรค์ Reproduction ของนักเรียนจากผลงานสาธิตของศิลปินไทยล้านนา

ประวัติศาสตร์ศิลป์ (Art History) เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของงานศิลปะ และประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผ่านผลงานศิลปะที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นความสำคัญของศิลปะ และการสืบทอดวัฒนธรรม เป็นแนวคิดหลักในการเรียนรู้ ที่บูรณาการไปสู่การเรียนรู้แกนอื่นๆ แนวทางในการสอน ที่เน้นประวัติศาสตร์ศิลป์เป็นหลัก เช่น การเรียนรู้จาก แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีชุมชน พิพิธภัณฑ์

ท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งผู้เชี่ยวชาญวิชาประวัติศาสตร์ ศิลป์มีความคิดเห็นว่า สื่อการเรียนการสอนวิชา ประวัติศาสตร์ศิลป์ที่ดีที่สุด คือ การนำผู้เรียนไปศึกษา ยังสถานที่จริง (นิภากร ธาตุภูมิ, 2555) การศึกษา ประวัติศาสตร์ศิลป์จากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะสร้าง ความหลากหลายในการเรียนรู้ และเพิ่มความสนใจ ในสิ่งที่เรารู้ด้วยการเชื่อมโยงการที่มีความเชี่ยวชาญ ในเรื่องนั้นเป็นพิเศษมาให้ความรู้แก่ผู้เรียน พิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นเป็นสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่เก็บรวบรวมหลักฐาน

ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของท้องถิ่น แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์วิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเอง ทำให้เด็กได้รู้จักรากเหง้าของตนเองว่ามีความเป็นมาอย่างไร หรือในท้องถิ่นมีทรัพยากรอะไร นอกจากนั้นการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ นอกชั้นเรียน ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในท้องถิ่นระหว่างผู้คนกับสภาพ แวดล้อมตามธรรมชาติ และระหว่างผู้คนกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545) ผู้เรียนสามารถหาคำตอบ

ต่าง ๆ ได้จากการค้นคว้า ครูผู้สอนสามารถแนะนำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบบเชื่อมโยงได้โดยการให้ความรู้ในเบื้องต้น และซักถามให้คิดเกี่ยวกับสถานการณ์ในอดีตที่เกิดขึ้นแล้วมีผลต่อปัจจุบัน หรือหาเหตุผลที่บรรพบุรุษได้กระทำไว้ในอดีต ซึ่งผู้เรียนต้องใช้วิธีคิดด้วยเหตุผลในการหาคำตอบ หรือหาคำถามที่เปิดประเด็นไปสู่แกนวิชาอื่นได้ด้วย ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระ เหตุผลที่มาของงานศิลปะ ความซาบซึ้งในงานศิลปะ และนำไปสู่การวิจารณ์งานศิลปะที่สอดคล้องกับยุคสมัยหรือบริบทอื่น ๆ ได้

ภาพที่ 16 การศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่จิปาะ
ภณสถานบ้านคูบัว จังหวัดราชบุรี
มีวิทยากรท้องถิ่นบรรยายประกอบการนำชม

ภาพที่ 17 การจัดแสดงเครื่องใช้ภายในครัวที่จิปาะ
ภณสถานบ้านคูบัว จังหวัดราชบุรี
แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ภาพที่ 18 การจัดแสดงสิ่งของในชุมชนเขายี่สารที่
พิพิธภัณฑ์บ้านยี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม

ภาพที่ 19 หุ่นจำลองแสดงการเผาถ่าน
ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนเขายี่สาร

ศิลปะวิจารณ์ (Art Criticism) เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานศิลปะ ซึ่งศิลปินได้สร้างสรรค์ขึ้นไว้ โดยการอภิปราย วิเคราะห์ตีความศิลปะเกี่ยวกับรูปแบบ หลักการออกแบบ องค์ประกอบศิลปะอย่างมีระเบียบแบบแผนหรือหลักการ ซึ่ง Mittler (1983 อ้างถึงใน มะลิฉัตร เอื้ออานันท์, 2545) ได้เสนอทฤษฎีศิลปะวิจารณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอนที่เรียกว่า “กระบวนการรับรู้ – ประเมินผล” ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ ขั้นแรก ผู้เรียนสัมผัสกับสิ่งเร้า (งานศิลปะ) และขั้นที่สอง บรรยายถึงสิ่งที่ตนรับรู้ในลักษณะบริสุทธิ์ คือ ทศนคติแท้ ๆ หรือความคิดเห็นที่แท้จริงของผู้เรียนที่มีต่อสิ่งที่ตนรับรู้ ซึ่งการบรรยายในขั้นตอนนี้ยังเป็นความคิดที่แคบ ๆ อยู่ เนื่องจากผู้เรียนยังไม่มีประสบการณ์ในการวิจารณ์งานศิลปะอย่างมีหลักเกณฑ์และความรู้ และวิจารณ์สิ่งที่ตนรู้ด้วยสติปัญญา ดังนั้นครูผู้สอนจึงต้องเป็นผู้ช่วยนำนักเรียนให้รู้จักวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อเป็นการปูพื้นฐานก่อนที่จะนำไปสู่การวิจารณ์ที่มีหลักเกณฑ์และความรู้ โดย Mittler ได้แบ่งขั้นตอนการวิจารณ์ผลงานศิลปะออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) การพรรณนา (Description) 2) การวิเคราะห์ (Analysis) 3) การตีความ (Interpretation) และ 4) การตัดสิน (Judgment)

การประยุกต์ใช้ศิลปะวิจารณ์ในการจัดการเรียนรู้ศิลปะโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ครูผู้สอนต้องมีการวางแผนการสอนโดยจัดการเรียนการสอนที่เป็นการปูพื้นฐานความรู้ของนักเรียนก่อนที่จะออกไปศึกษาจากสถานที่จริง ฝึกให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์จากผลงานศิลปะที่หลากหลายโดยมีครูช่วยแนะนำให้นักเรียนเกิดความคิด การสังเกต ความแตกต่างของงาน เมื่อผู้เรียนมีความรู้สึกซึ่งและกว้างขึ้น สามารถแสดงความคิดเห็นอย่างมีหลักการ จะทำให้เกิดความอยากรู้และค้นคว้าหาความรู้เพื่อช่วยยืนยันความคิดเห็นของตนเองโดยสมัครใจ หรือเกิดการใฝ่รู้นั่นเอง ในขั้นตอนนี้ ครูผู้สอนสามารถสอนเรื่องศิลปะวิจารณ์โดยนำผู้เรียนไปศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นได้ เช่น จิตรกรรมฝาผนังภายใน

วัดต่าง ๆ หรือแหล่งโบราณสถาน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์จริงจากการชมและสัมผัสงานศิลปะที่เป็นต้นฉบับจากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา ด้วยวิธีการสนทนา การสังเกต การตีความหมาย และสามารถตัดสินคุณค่าในตัวผลงานศิลปะได้ด้วยตนเองอย่างมีหลักการผ่านการใช้แบบบันทึกประสบการณ์ในการเที่ยวชมศิลปะจากสถานที่จริงในแบบบันทึกจะทำให้ผู้เรียนระบุข้อมูลของผลงาน ได้แก่ ชื่อผลงาน ศิลปิน ประเภทงาน เทคนิค/วัสดุที่ใช้สร้างงาน วันที่หรือยุคสมัยที่สร้างงาน ขั้นตอนต่อไปคือขั้นตอนการวิจารณ์ ประกอบด้วยการพรรณนา บรรยายข้อมูลจากการมองเห็นภาพผลงานในขั้นต้นว่าเป็นภาพอะไร เช่น ภาพคน ภาพสัตว์ ภาพทิวทัศน์ ภาพหุ่นนิ่ง เป็นต้น การวิเคราะห์เป็นการมองภาพรวมของผลงานว่า เช่น ประเภทผลงาน วิธีการถ่ายทอดหรือสร้างงาน เนื้อหาสาระ องค์ประกอบศิลป์ การจัดภาพ อารมณ์ความรู้สึก ฯลฯ ขั้นตีความ เป็นการค้นหาความหมายของผลงานที่ศิลปินหรือผู้สร้างสรรค์งานนั้นต้องการสื่อให้ผู้ชมผลงานได้รับรู้ในเรื่องอะไร เช่น ความเชื่อ ความศรัทธา ความสิ้นหวังในชีวิต สภาพปัญหาในชุมชน สังคม ฯลฯ ขั้นประเมินผล เป็นการประเมินคุณค่าของผลงานนั้นจากการพิจารณาประเด็นต่าง ๆ ตามที่กล่าวมา สรุปให้เห็นข้อดีและข้อด้อย เพื่อการพัฒนาหรือตัดสินผลงานชิ้นนั้น ผู้เรียนที่อยู่ในระดับการศึกษาที่ต่างกัน จะมีทักษะในการวิจารณ์ที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับสาเหตุหลายอย่าง เช่น วุฒิภาวะ พื้นฐานความรู้เรื่องศิลปะ ประสบการณ์การทำงานศิลปะ เป็นต้น ในแบบบันทึกประสบการณ์ยังอาจกำหนดกิจกรรมอื่น ๆ ประกอบ เช่น ประวัติความเป็นมาของสถานที่/ผลงาน การเขียนภาพที่ประทับใจ ความคิดเห็นหรือความรู้สึกประทับใจที่มีต่อผลงาน หรือการให้ผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงานตามจินตนาการของตนเองในชั้นเรียนหลังจากศึกษาจากแหล่งเรียนรู้จริงแล้ว ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการวิจารณ์เป็นหลักยังสามารถการบูรณาการการเรียนรู้ในเรื่องของสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และศิลปะปฏิบัติในการเรียนรู้ด้วย

การจัดการเรียนรู้ศิลปะโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามแนวคิด DBAE นั้น เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้ศิลปะจากสถานที่จริงที่มีอยู่ภายในชุมชนหรือท้องถิ่นของตน ด้วยการที่ครูผู้สอนรู้จักพิจารณาเลือกใช้ทรัพยากรหรือสื่อการเรียน การสอนจากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่มากมายให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้ และประหยัดงบประมาณในการจัดทำสื่อโดยใช้แนวคิด DBAE ที่บูรณาการแผนการเรียนการสอนศิลปะทั้ง 4 แกน คือ ศิลปะปฏิบัติ สุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ และศิลปะวิจารณ์เข้าด้วยกัน เป็นแนวทางหนึ่งที่ครูผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนศิลปะได้ในทุกระดับการศึกษาโดยเฉพาะครูที่ไม่ได้จบวุฒิทางศิลปศึกษา โดยหลักการในการกำหนดแกนใดแกนหนึ่งเป็นหลักในการสอนแต่ละครั้ง พิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการสอนว่าต้องการให้ผู้เรียนเกิดสาระการเรียนรู้หรือวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมในเรื่องใด เช่น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมท้องถิ่น ครูผู้สอนอาจจัดการเรียนการสอนที่เน้นศิลปะปฏิบัติ โดยเลือกทรัพยากรหรือสื่อการเรียนการสอนจากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นที่ความเหมาะสมหรือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ที่กำหนด และสอดแทรกเรื่องของสุนทรียศาสตร์ ศิลปวิจารณ์ และประวัติศาสตร์ในการเรียนการสอนด้วย ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้จริงที่มีผู้รู้ ช่างหรือศิลปินเป็นผู้สอนหรือสาธิต จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจถึงกระบวนการขั้นตอนในการสร้างงาน การเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสม การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนรู้ถึงประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นนั้น จึงเป็นการจัดการเรียนการสอนที่สามารถเสริมประสบการณ์ด้านความรู้ ความเข้าใจ ความซาบซึ้งในคุณค่าของผลงานศิลปะ และประสบการณ์การรับรู้เชิงสุนทรียะ ผู้เรียนยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมภายในชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ที่มีถ่ายทอดสั่งสมกันมาอย่างต่อเนื่องผ่านกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย เป็นการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทางศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ อันนำไปสู่การเห็นคุณค่า ความรัก ความหวงแหน และการอนุรักษ์สืบต่อไป ขณะเดียวกัน การที่ประเทศไทยกำลังเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ในปี พ.ศ. 2558 ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยจะเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของประเทศไทย ที่มีคุณค่าโดดเด่นไม่แพ้ประเทศใดในอาเซียนหรือในโลก

รายการอ้างอิง

- ธาริน กลิ่นเกษร. (2554). ผลของการส่งเสริมประสบการณ์ทางสุนทรียะผ่านกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์ศิลปะที่มีต่อสุนทรียภาพของนักเรียนประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา สาขาวิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถศักดิ์ อรรถเลิศฤทธิ. (2550). “ศิลปะ” จากหลักสูตรสถานศึกษา. วารสารวิชาการ, 10(4), 69-73.
- นิภากร ธาราภูมิ. (2555). การศึกษารูปแบบการสอนของผู้เชี่ยวชาญวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ในระดับอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา สาขาวิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสงค์ สินเดช และคณะ. (2547). คลังภูมิปัญญาตำบลนาขุม อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี. บทนิพนธ์การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การศึกษามหาบัณฑิต. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. (2545). **ศิลปศึกษาแนวปฏิรูปฯ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรินทร์ ฐิตอดิศัย. (2550). **การพัฒนาหลักสูตรกลุ่มวิชาภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะ ระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา โดยใช้การเรียนรู้เชิงบูรณาการ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรินทร์ ฐิตอดิศัย. (2555). **การศึกษากระบวนการสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยพุทธประวัติ วัดสะอาดโนนงาม**. สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร ทวีชาติ. (2545). **การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งข้อมูลเป็นหลัก เพื่อเสริมสร้างความสามารถด้านสารสนเทศของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโกดม. (2545). **พหิรภักษ์ไทยในศตวรรษใหม่**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2552). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สน วัฒนสิน. (2544). **การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนศิลปะโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดกรมสามัญศึกษา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เหม ทองชัย. (2542). **วิถีไทย**. กลุ่มสถาบันราชภัฏภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ธีรต์เวฟ.
- Getty Center for Education in the Arts. In Michael D. Day (viewers guide). (1995). **Art Education in Action**. United States: The J. Paul Getty Trust.
- Smith, Ralph A. (2002). The New Plural and Discipline-based Art Education. In **Art Education Policy Review**. 104 (September/October 2002): p 11-16.